

M24

7

A makói

MÚZEUMI
BARÁTI KÖR

Értesítője

A KUNAGOTAI KELEMEN FERENC
ÉS MUNKÁSSÁGA.

3. szám

920
T#3

A m a k ó i M u z e u n i B a r á t i K ö r
É r t e s i t ő j e

3. szám

Szerkeszti:

T ó t h F e r e n c

Tartalon:

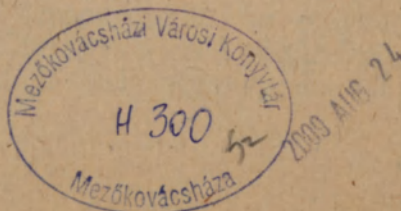
<u>Tóth Ferenc: A 75 éves Kelenen Ferenc köszöntése</u>	..	2
<u>Kelenen Ferenc munkássága. Bibliográfia.</u>	.. .. .	6
<u>Kelenen Ferenc: Papp Miska.</u>	.. .. .	14
<u>Buzás László: Kossuth Lajos Makón.</u>	.. .. .	18
<u>Hirek</u>	.. .. .	20

K é z i r a t g y a n á n t

1965.

HELYTÖRTÉNET 322

941

Tóth Ferenc:

A 75 éves Kelemen Ferenc köszöntése

Városunk multjának legkiválóbb ismerője, a hervadhatatlan érdemű Kelemen Ferenc helytörténeti kutatásainak hajnalán: mintegy saját maga elé tűzött feladatként megállapítja: "... itt volna az ideje, hogy városunk jelentőségéhez illő összefoglaló történeti munka foglalkozzék Makó multjával, mely értékes tanulságai folytán méltó a komoly feldolgozásra..." Ez a megállapítása vezérfonalként határozza meg közel fél évszázados kutatási célkitűzését, melyet maradéktalanul napjainkban valósított meg.

Pályakezdece

Életpályája az akkori Kelet-Csanádból indult, 1890. szeptember 27-én született Kunágótán /későbbi írói álneve Kun Agota/. Edesapja szorgalmas, derék munkás ember volt, aki mint kovácmester mind a hat gyermekét vidéken taníttatta. Ferenc fiát előbb a temesvári piaristákhoz, majd a losonci állami gimnáziumba íratta. Négy gimnázium elvégzése után 1904-1908 között a szegedi Tanítóképzőben végzi tanulmányait, majd Budapestre megy és a Tanárképző Kiskolában 1912-ben történelem-földrajz szakos tanári oklevelet szerez. Pedagógusi pályáját egyfelvidéki községben Nagytapolcsány-ban kezdi meg mint helyettes tanár. Ebben a városias jellegű Nyitra-megyei községben egy esztendőig működik. 1913. október 1-én egy éves katonai szolgálatra vonul be. Állomáshelye Bécs lesz, ahol életének legszebb esztendejét tölti. Bécs abban az időben az akkori Közép-Európa zenei és képzőművészeti életének központja. Európa legnagyobb muzikusait és énekeseit itt látta és hallotta először. A Hochoper feledhetetlen előadásainak emlékei sohasem törölődtek ki emlékezetéből. Zenei érdeklődése azóta sem csökkent, nincs olyan zenei esemény Makón, amelyről ne a lelkesedés hangján beszélne vagy írna.

Az egy évre tervezett katonáskodásból azonban őt lett. A világháború alatt súlyosan megsebesül, egy esztendőig kórházban fekszik. A sebesülés következtében nem kell többet a harcra térre kimennie, a háború hátralévő időszakát legnagyobb részét szintén Bécsben tölti. A háború alatt tanulmányi szabadságot kap, és ily módon a pesti egyetemen négy félévet végez el, és leteszi a középiskolai tanári alapvizsgát is. Egyetemi tanulmányának további folytatása nem lesz.

Makói letelepedece

A világháború után 1920-ban néhány hónapos újpesti tanárkodás után Makóra sodorta a véletlen. Szívesen jön ide, hiszen az ősi családi fészek, Kunágota a pesti és bécsi tartózkodás után közelinek számít. Három esztendőig a tanfőfelügyelőségben mint iskolán kívüli néprövidítési titkár működik, de a bürokratikus hivatali élet nem kényere, elvágyódik innen. A hírlapszerkesztőség, a lovéltár és az iskola felé vonzódik. Már 1921. őszétől a makói Reggeli Újság munkatársa, de a lap fél év múlva megszűnik, így megszakad az ő kapcsolata is a szerkesztőséggel. 1923-ban megüresedik a vármegyei főlovéltárosa állás. Ketten pályáznak, meg is kapja a többséget, de előre meggyez-

nek barátjával, hogy az lesz a levéltáros, aki megbukik a választáson. Azóta is inficiálva van mind az ujságírás, mind a levéltári kutatás vonatkozásában. Végül a katedrát választja.

Pedagógusi működése.

Még 1923-ban a helyi Polgári Leányiskolához kerül, ahol közel negyed évszázadig működik, mint tanár, igazgató-helyettes és igazgató. Gyakorlati pedagógiai kérdésekkel is egyre többet foglalkozik, előadásokat tart, cikkeket, tanulmányokat ír. Főleg a leánynevelés foglalkoztatja. Pedagógiai tevékenységének kedves mellékutatója volt az az évtized, melyet 1930-tól 1941-ig mellékállásban az iparostanone iskolában tölt igazgatói minőségben. Nyolcszáz fiatal tanításáról kellett gondoskodnia, és ő volt az első, aki meg tudta értesíteni az illetékesekkel, hogy óraadó helyett olyan nevelők vállalásra kell az iparostanone oktatást helyezni, akiknek ez a főhivatásuk. Közbenjárására a város két tanári állást szerzett. A legkiválóbb helyi nevelők egyike: tanítványai 30, 40, 50 év után is ragaszkodnak hozzá, és tanáreszményüket benne látják kiteljesedni.

Helytörténeti kutatások.

Akkor 1920-ban Makón letelepedtek igen sűrű köp roadja. Nincs villanyáram és közvilágítás, de a viszonyok lassan javulnak, beilleszkedik a makói körülményekbe, megtalálja baráti körét.

Már a háború alatt elmélyülten olvassa Gárdonyi Géza műveit, és annyira hatásuk alá kerül, hogy tanulmányozni kezdi a Gárdonyiról szóló irodalmat, személyesen felkeresi az akkor már beteg és fáradt mestert, és az egri remetéről cikket, tanulmányok egész sorát alkotja meg.

Ezalatt városunkban kezd fokozódni a helytörténet iránti érdeklődés. Vajda István megírja emlékeztető cikksorozatát a Makói Friss Ujságban, megjelennek Eperjesy Kálmánnak levéltári kutatások nyomán írt helytörténeti rajzai, és megindul Csánád-vármegyei Könyvtár sorozata. Az eddig főleg pedagógiai és irodalomtörténeti kutatásokkal Kelemen Ferenc is fokozatosan helytörténeti tónák felé sodródik, és Vajda István halála, Eperjesy Kálmán áthelyezése után az ő szellemükben megkezdte termékeny, sokoldalú historikus működését.

A városi levéltár abban az időben teljesen rendezetlen volt, rendszeres kutatásokra alkalmatlan. Az érdeklődők kénytelenül kilóra kikölesönözhatték ugyan egy-egy iratkötetet, de módszeres, racionális kutatást folytatni nem lehetett. A levéltárnak ez az állapota determinálta a kutatás irányát is. A különböző tematikájú iratesonagok egy-egy helytörténeti rajz megírásához szolgáltak nyersanyagul. Így születtek meg első helytörténeti munkájának, az 1933-ban A régi Makó csoperepei címmel megjelent művének cikkei.

Közéleti tevékenysége.

Mint iskolaigazgató bekerül az Országos Közsoktatási Tanácsba, ahol a polgári iskolai ügyekkel foglalkozó szekciónak volt egyik tagja. Ők készítették elő az 1935. évi VI./Polg.iskolai/

tűvagyó cikkeket, mely a polgári iskolának közigazgatási és tantervi szempontból új tervezetet adott. Helyi tekintetben tagja volt a városi köpvielőtestületnek és a vármegyei törvényhatósági bizottságnak, ahol kizárólag kulturális ügyekkel foglalkozott. Szót emelt például a szánalmas állapotban lévő tanyai iskolák helyreállítása ügyében.

Irók, művészek társadárába

Még 1921-ben szerkesztői minőségében találkozik először József Attilával. Ismeretségbe kerül Juhász Gyulával és Móra Ferencsel is. Többször igénybe veszi Espersit János szivességét is. A festőművészek közül jó barátja volt Bánszky Tamás és Torma Imre. Bánszky művészetén keresztül kedveli meg valanikor a festészetet, Torma Imre pedig évtizedeken keresztül élvezte a Kelemen-család vendégszeretetét. E barátság volt az egyik indítéka annak az alapos kutatásnak, mely során feldolgozza a legmakóibb festőművészek, Torma Imrénck életét és művészi pályáját. A régi nagyok közül többek között még igen szoros baráti viszonyban volt Diósszilágyi Sámuellel, a litterátor főorvossal is.

A visszavonulás évtizedétől az alkotás korszakáig

Néhány nappal Makó felszabadulása előtt veszi kézhez a hivatali előléptetéséről szóló kinevezését, ami a a bekövetkező események miatt nem történik meg. Továbbra is a polgári iskola élén marad, ahonnan 1947. január 1-vel saját kérésére nyugdíjba vonul. Nehéz évtized következik. Az újságok, folyóiratok hasábjain hiába keressük nevét és érdekfeszítő cikkeit. A nagány, a keserű elzárkózottság évei ezek, de elmúltak, és amint mondja, semmiféle keserűség nincs már szivében.

A helytörténeti kutatás szempontjából mégsem elveszett időszak volt ez, hanem az adatgyűjtés korszaka. A levéltár rendszeres látogatója, sőt félhivásban kezelője is. 1957. után pedig szerzteágazó gazdagsággal és sokoldalúsággal virágozik ki helytörténetimunkássága. Rihetetlen termékenységgel ontja cikkeket, melynek mindegyike annyira közérdekű, aktuális és magas szintű alkotás, hogy lehetetlen le nem közölni. Az utolsó 8 év alatt háromszor annyit publikál, mint korábban 50 év alatt. Rövid tudósításoktól négy-öt hasábos érdekfeszítő tanulmányokig, sőt önálló kttetekig sok minden jelzi ezt az alkotó korszakot. Érdeklődése két irányu: egyrészt a hagyományokban gazdag múlt felé fordul, másrészt éles szemmel figyeli a jelen eseményeit. Nincs városunkban olyan kulturális rendezvény, melyről ne tudna, sőt ne írna. A zenei vagy kppzművészeti eseményekre éppugy rezonál, mint az irodalmi vagy tudományos kérdésekre. Nekkrológjaival és riportjaival, megemlékezéseivel és tanulmányaival tudatosan is ébren kívánja tartani a szűkebb haza, a szülőföld iránti szeretetet és ragaszkodást. Sokoldalú sajtó-munkássága mellett rendszeresen dolgozik, legdédelgetettebb nagy szintetizáló életművén, a Makó történetén, melynek végső formába öntését lényegében befejezte. Vonzó ésszines cikkeivel ébrentartja egy egész nemzedékben a helyi múlt iránti érdeklődést, és szinte fél évszázad óta nevelője egy egész városnak. Mi valamennyien tanítványainak érezzük magunkat, és helytörténetünknek legnagyobb mesterét, apostolát tiszteljük benne. Nem is tudni, hol végzett és fejtett ki nagyobb, sokoldalubb pedagó-

giai tevékenysége: a katedrán-e, vagy az iskolán kívüli nevelés terén. Tanárként pályázott a legtisztább értelmében, akinél a nevelői munka nem fejeződik be az iskola küszöbénél vagy a nyugdíjba vonulás napjával.

A tudományos munka és az ismeretterjesztés nála szétválaszthatatlan. Mindig megtalálja a módját annak, hogy kutatásait népszerű formában a nagy közönség elé vigye. A stílus és a művészi szerkesztés valóságos mestere. A legbonyolultabb tudományos kérdésekről is az élő nyelv közvetlenségével ír. Ez a művészi képszerűség párosul nála a téma iránti szenvedélyes szeretettel. Mindig önmagát adja. Az ő tiszta harmónikus jelene ötvöződik a gazdag és bőséges mondanivalóban. Beszédei, előadásai lebilincselők és szuggeszív hatásúak. Sohasem a tudálékosság, az áltudományos fontoskodás, vagy frázisosság jellemzi megnyilatkozásait, hanem egy egészen mélyről jövő emberi megértés, a legigazibb humanitás eszméje vezeti.

Histórikus kutatásai mellett számtalan melléktermék - novella, vers, műfordítás, pedagógiai tanulmány, irodalomtörténeti fjtégetés, stb. - jelzi sokoldalú érdeklődését.

Most 75. éves születésnapja alkalmával is mint emberre és pedagógusra, mint kutatóra és előadóra a legnagyobb megbecsüléssel gondolunk, benne a város nagy polihistorát tiszteljük. Csodáljuk óriási munkabírását, fáradhatatlan kutatási szonját, és szívből óhajtjuk, hogy nagyon sokáig legyen közöttünk és az elkövetkezendő években is gazdag termékénységgel végezze alkotó munkáját.

Irodalon:

- 1./ Raffai István: Kelemen Feri bácsi. Csongrád negyei Hirlap 18.évf. 1961. december 24. 303.sz.
- 2./ Varga Ákos: Amikor a két kollégium összeforr. - Csongrád-negyei Hirlap 19.évf. 1962. május 30.
- 3./ Ruffy Péter: Makó 15 év után. Magyar Nemzet. 1959. szeptember 27.
- 4./ Beszélgetés a 75. éves Kelemen Ferencel. Magnetofón felvétel a Makói József Attila múzeum adattárában.
- 5./ Varga/ Á/kos/: Feri bácsi 75 éves CsME. 1965. szeptember 26. 227.sz.
6. Tóth Ferenc: A 75 éves Kelemen Ferenc. József Attila Múzeum Adattára 240.sz.

Kellemen Ferenc munkássága

Bibliográfia

1912

- 1./ Célszerű-e az egyhuzamos oktatásnak az elemi iskolába való bevezetése? Csanád-megyei Tanítóegyesület Évkönyve az 1912. évről. Makó, 1913. 41-51.p.

1916.

- 2./ Naplónból. /Háborus tárgyú tárcsa/ Körösvidék 1916.március 17.

1922.

- 3./ Rákosi Jenő 80 éves. /Vezércikk név nélkül/ Makói Reggeli Ujság 1922. október 20.

1927.

- 4./ Goltner Lajos. /Nekrológ/ A Makói Községi Polgári Leányiskola évkönyve az 1926-27.évről. 5-7.p.
5./ Gárdonyi Géza szülei.- A Makói Községi Polgári Leányiskola évkönyve az 1926-27.évről. 8-12.p.

1928.

- 6./ Gárdonyi természet szemlélete. - A Makói Községi Polgári Leányiskola évkönyve az 1927-28.évről.2-8.p.

1929.

- 7./ Az uszó sziget lakói./ A Ziegler-Gárdonyi-család viszonzásai./ A Makói Községi Polgári Leányiskola Évkönyve. 1928-29. évről. 5-16.p.
8./ Gárdonyi nevelői szemlélyisége. Makó,1929.Horváth Ferenc kiadása.60.p.
9./ A leány nevelés fő kérdései. Makó,1929. Horváth Ferenc kiadása 20.p.

1930.

- 10./ A Makói Községi "Zrinyi Ilona" Polgári Leányiskola életének félszázados története./ 1880-1930/A Makói Községi Polgári Leányiskola évkönyve az 1929-30.évről.4-70.p.
/Külön lenyomatban is megjelent./

1931.

- 11./ 160 éves a Hármaskör. - Néptanítók Lapja 1931.junius 15.
12./ Tóth Kálmán emlékezete. - Néptanítók Lapja 1931. szeptember 1.

1932.

- 13./ A magyar dalról. Az Országos Magyar Dalszövetség IX. kerületének első hangversenye Makón. Az 1932. junius 3-án megjelent ismertető füzet vezércikke.

1933.

- 14./ A Makói Községi Néprajzi. - Makó, 1933. Horváth Ferenc kiadása. 92.p.

1935.

- 15./ Bereczki Máté Emlékkönyv. / A legnagyobb pomológus életrajza. Makó, 1935. A Csanád-Arad-Torontál megyei Gyümölcsészeti Egyesület kiadása 48.p.

1936.

- 16./ Szelekció - protekció. Országos Polgári iskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1936. 2.sz. 1.p.

1937.

- 17./ Az iparostanonc nevelésről. - Iparosnevelés. 1937. márciusi szán. 3.p.
18./ A Polgári iskolai történelem tanítás nevelési vonatkozásai. - A Makói Községi "Zrinyi Ilona" Polgári Leányiskola értesítője az 1936-37. évről. 5-10.p.
19./ Horváth Illés. /Nekrológ./ - A Makói Községi "Zrinyi Ilona" Polgári Leányiskola Évkönyve az 1936-37. évről. 2-3.p.
20./ A Csanád-Arad-Torontál vármegyei Gazdasági Egyesület életének rövid története. Makó, 1937. Gazdasági Egyesület kiadása 20.p.

1938.

- 21./ Az iparostanonc nevelésről = Nevelési Kérdések Szeged, 1938. A Szegedi Tankerületi Főigazgatói Hivatal kiadása. 6.p.

1939.

- 22./ Horváth Illés irodalmi hagyatéka. A Makói Községi "Zrinyi Ilona" Polgári Leányiskola évkönyve 1938-39. évről. 2-5.p.

1940.

- 23./ Az intézet története 1930-40. között. A Makói Községi "Zrinyi Ilona" Polgári Leányiskola évkönyve az 1939-40. évről. 2-5.p.

1941.

- 24./ Dr. Kisparti János. /Nekrológ/ A Makói Községi "Zrinyi Ilona" Polgári Leányiskola évkönyve az 1940-41. évről. 1.p.
25./ Széchenyi küldetése. Makói Ujság. 1941. november 30. és december 1.

1942.

- 26./ Broda Béla. /A nyugdíjabavonult igazgató tevékenységének méltatása./ A Makói Községi "Zrinyi Ilona" Polgári Leányiskola Évkönyve az 1941-42. évről 2-4.p.
27./ Herczegh Ferenc 80 éves. - Makói Ujság 1942. szeptember 10.
28./ Uj enelettel és új tanfolyammal bővül a makói Polgári Leányiskola. /Riport./ Makói Ujság 1942. szeptember 20.

1943.

- 29./ Szathmáry István /Nekrológ/ A makói Községi "Zrinyi Ilona" Polgári Leányiskola Évkönyve az 1942-43. évről. 2.p.

926.

1947.

- 30./ Elfelejtett makói népköltők/Gilitze István, Hős Józsei, Vári Adám- név nélkül/. Délvidéki Független Hirlap.- /továbbiakban D.F.H./ 1947.szeptember 28.
- 31./ A régi Makó bortermelése és kocsnái./ név nélkül/DFH. 1947.október 5.
- 32./ Régi bolti és kézműves számlák./ név nélkül/ DFH.1947. október 12.
- 33./ A lesi-szőlő keletkezése./név nélkül/ DFH. 1947. október 25.
- 34./ A makói hagyma útja. / név nélkül/ DFH.1947.október 26.
- 35./ Amikor a makói vásárokat a Maros partján tartották. /név nélkül/.DFH.1947.november 1./
- 36./ Raffai János "elegyes írásai". /név nélkül/DFH.1947. november 13.
- 37./ Dobozy Károly hegedűművész, zeneszerző és karnaster élete. -Királyi palotától a makói temetőig./Név nélkül/DFH. 1947. november 23.

1958.

- 38./ A makói ház számok.Csongrád Megyei Hirlap./a továbbiakban CSMH/3.évf.1958.március 19.66.sz.
- 39./ Makó a szállóigék szárnyán CSMH 3.évf.1958.április 27. 99.
- 40./ Háron kiállítás./Torna Inre szegedi kiállítása./Tiszatáj. 1958.4.sz.
- 41./ Makó várossá válásának története. CSMH 3 évf. 1958.julius 30.178.sz.
- 42./ Mérci./elbeszélés/ C_sMH 3.évf.1958.október 26.253.sz.

1959.

- 43./ Jegyzetek egy operaestről./ Verdi Traviátája Makón. Kritika/ C_sMH 4.évf.1959.február 10.34.sz.
- 44./ 100 éves a Járási Tanácsház. Makói Faliujtság.1959.májusi szám.
- 45./ Egy kutya.../elbeszélés/ C_sMH 4.évf. 1959.május 24.120.sz.
- 46./ Távirat./St.Heim elbeszélésének fordítása./ Tiszatáj. 1959.5.sz.
- 47./ Fordított világ. /Elbeszélés/.CSMH.4.évf.1959.julius 1 164.sz.
- 48./ Ilyennek ismertem.Móra Ferenc 80.születésnapjára.CSMH. 4.pvf.1959.julius 19. 168.sz.
- 49./ Nagy idők tanuja./Kossuth-fa a makói Lenin tér 13.sz. ház udvarán./ C_sMH.4.évf.1959.julius 26.174.sz.
- 50./ Egy éves a makói Irodalmi Kör. CSMH.4.évf.1959.aug.2. 180.sz.
- 51./ Egy elfelejtett makói muzsikusa: Dobozy Károly hegedűművész és zeneszerző. CSMH. 4.évf. 1959.augusztus 9. 186.sz.
- 52./ Blaha Lujza Makón. CSMH.4.évf. 1959. augusztus 30. 200. sz.
- 53./ Fordított helyzet. /elbeszélés/ C_sMH 4.évf.1959.szept. 4. 207.sz.
- 54./ Csehov: Műtárgy./fordítás/ Marosvidék.1959.szeptemberi s. szám.35-38.p.
- 55./ Egy szép régi makói épület. 100 éves a makói járási tanácsház. CSMH.4.évf.1959.október 18.245.sz.

927.

- 56./ Dózsa és Nagylak. Marosvidék.1959.novenberi szán.30-35p.
57./ Horgászok. /elbeszélés/ CsMH 4.évf.1959.november 22.
275.sz.

1960.

- 58./ Juhász Gyula 25 éves jubileuma Makón.CsMH.17.évf. 1960.
január 1. 1.sz.
59./ Torma Inre, Makó festő fia. I.rész. Marosvidék.1960.ja-
nuári szán. 47-54.p.
60./ Kortárs est Makón. Marosvidék.1960. januári szán62-64:p.
61./ Ilyenrek ismertem./Emlékezés József Attilára/ CsMH.17.
évf.1960.január 31. 26.sz.
62./ Juhász Gyula 25 éves jubileuma Makón. Kortárs.1960.2.sz.
291-292.p.
63./ Juhász Gyula szindarabja makói szinpadon. CsMH.19.évf.
1960.február 28.50.sz.
64./ Torma Inre, Makó festő fia. II.rész. Marosvidék.1960.
márciusi szán. 32-48.p.
65./ Egy ügyes fafaragó./Láncz János farunkái. Riport/ Tisza-
táj.1960. 3.sz.
66./ A szegedi árvíz és Makó. CsMH.17.évf.1960.március 23.
70.sz.
67./ A fényképezés - művészet! Nagyszabású forókiállítás Ma-
kón./Riport./ CsMH.17. évf.1960.március 29.75.sz.
68./ Egy műteremben./ Látogatás Nagy Gyula makói szobrász-
művésznél.Riport./ Marosvidék.1960.májusi szán.46-53.p.
69./ Mikszáth-émléke./Halálának félszázados fordulójára./
CsMH 17.évf.1960.május 15.114.sz.
70./ Kis állat történetek./tárca/ CsMH 17.évf.1960.junius 19.
144.sz.
71./ Gyűjteményes kiállítás Makón. Buday Lajos festőművész
tárlata./Kritika/ CsMH 17.évf. 1960.julius 14.
165.sz.
72./ Képeslévelőlap kiállítás Makón. A képzőművészeti Alap
tanulságos bemutatója./Riport/- k.f.- jellel. CsMH.17.évf.
1960.szeptember 18.221.sz.
74./ A tankönyvíró Móra Ferenc.CsMH.17.évf.1960.szeptember
18. 221.sz.
73./ Séta közben. /A makói városi tanácsházról./ CsMH.17.
évf.szeptember 18.221.sz.
75./ József Attila nyomában./ Sajtos Gyula nyug.hirlapíró
könyvet ír József Attiláról./ név nélkül CsMH 17.évf.
1960.szeptember 22. 224.sz.
76./ " A Sevillai borbély" Makón: / A Szegedi Nemzeti Szin-
ház opra előadása. Kritika. CsMH.17.évf.1960.szeptem-
ber 23.225.sz.
77./ Új könyvek a dinnye és tulipán termesztéséről. -k.f.-
jellel. CsMH 17.évf. 1960.szeptember 30: 231.sz.
78./ Batka István akvarelljei: /Kritika./ k.f.jellel/ CsMH
17.évf,október 16.245.sz.
79./ Kovalik Antal halálára./ Nekrológ/ név nélkül/ CsMH.17.
évf.1960.december 16.296.sz.

1961.

- 80./ A legrégebbi makói családnevek. CsMH 18.évf.1961.január
22.19.sz.
81./ Százéves a Honvéd városrésze. CsMH 18.évf.1961.január
29.25.sz.
928.

- 82./ Makó. /Városkép./ Elet és Tudomány 1961. 5.sz. 80-85.p.
83./ Makó legszebb műenléke./Városi Tanácsház, volt Megyeház/
CsmH 18.évf.1961.április 9. 83.sz.
84./ Egy kortárs Juhász Gyula arcáról. Tiszatáj.1961.5.sz.
85./ Teleki László emlékezete. /Halálának 100.évfordulóján/
C.MH.18.évf.1961.május 14.112.sz.
86./ Makó múltjából. A "Nagy Oskola", a makói régi reformá-
tus iskola. CsmH 18.évf.1961.május 14.112.sz.
87./ Makk József emlékkiállítás Makón. /Kritika./ K.F.jel-
lel. CsmH 18.évf.1961.május 21.118.sz.
88./ Makó fekete napja. 1921.július 2. /A nagy árvíz évfor-
dulójára./ CSMH.18.évf.1961.július 2. 154.sz.
89./ Makói művészek szereplése a Délalföldi Képzőművészeti
Kiállításon./Kritika./CsmH.18.évf.1961.július 30.178.sz.
90./ Makai Emil emlékezete. /1870-1901/ CsmH.18.évf.1961.
augusztus 6.184.sz.
91./ Liszt Ferenc Emlékév, 1961. CsmH 18.évf.1961.augusztus
13.190.sz.
92./ Szeptemberi gondolatok/kitárultak az iskolák kapui K.F.
jellel/ C.MH 18.évf.1961.szeptember 3.208.sz.
93./ Bánszky Tamás festőművész szegedi tárlata. /Kritika./
CsmH 18.évf.1961.szeptember 3.208.sz.
94./ Látogatás a Délalföldi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet
makói részlegében./Riport/ CsmH 18.évf.1961.szeptember
27. 228.sz.
95./ Bontakozó tehetségek./Jánbor Zoltánné;dr.Karsai András-
né és Kálmán Edit makói kópképzőintézetének kiállítása.Kritika./C.MH
18.évf.1961.október 20.248.sz.
96./ Makó népköltészeti hagyományából: Hős József verselő
köre. CsmH 18.évf.1961.november 12.267.sz.
97./ Emlékezés Makó történet írójára.Szirbik Miklós. 1781-
1853. CsmH.18.évf.1961.december 10.291.sz.

1962.

- 98./ Három makói festő tárlata/Jánbor Zoltánné, dr.Karsai
Andrásné és Kálmán Edit kiállítása.Kritika/ Tiszatáj
1962.1.sz.
99./ A "Nabucco" sikere Makón. A Szegedi Nemzeti Színház o-
pera előadása.Kritika/ CsmH 19.évf.1962. április 18.
90.sz.
100./ Diósszilágyi Sámuel 80.éves.Tiszatáj.1962.5.sz.
101./ Diósy Antal festőművész makói kiállítása./Kritika/
CsmH 19.évf.1962.július 1.152.sz.
102./ Szakköri képzőművészeti kiállítás Makón. /Kritika/K.F.
jellel. Tiszatáj 1962. 7.sz.
103./ Kelemen László emlékezete. Születésének 200.évfordu-
lójára. CSMH 19.évf.1962. július 26.173.sz.
104./ Kelemen László-évforduló Csánádpalotán./Riport/ CsmH
19.évf.1962.szeptember 7. 209.
105./ Előgtelen előgtétel. /Karcolat/ C.MH 19.évf.1962. ok-
tóber 28. 253.sz.
106./ Makai koldusok és más félkész kalmárok a 18.században.
Az első hatósági szegény kataszter. CsmH.19.évf.1962.
november 11.264.sz.
107./ Verdi Requiemje Makón. Kritika Kun Ágota álnéven. CsmH
19.évf.1962.november 18.270.sz.

- 108./ Egy kihasználatlan kincsesbánya: a makói iszap. CsMH. 191évf.1962.december 24.301.sz.

1963.

- 109./ Juhász Gyula kritikája egy vers ciklusról. Tiszatáj.1963. 3.sz.
110./ Evek a Maros partján./Juhász Gyula makói kapcsolatai/ CsMH.21.évf.1963.márc.21.76.sz.
111./ Krudy Gyula üzenete. /név nélkül/ CsMH 20.évf.1963. május 12. 109.sz.
112./ Diósszilágyi Sámuel/Nekrológ/ Tiszatáj.1963.6.sz.
113./ Halápy emlékkiállítás Makón./Ismertetés/CsMH20.évf. 1963. június 2.152.sz.
114./ Hollossy Kornélia és a magyar opera. Diósszilágyi Sámuel kéziratos könyvének ismertetése. CsMH.20.évf. 1963. július 27. 148.sz.
115./ Képek Csanád-megye történetéből. Szeged,1963.5-20. 37-81.p.
116./ A láthatatlan embernél./ Gárdonyi Géza emlékezete./ Délnagyarország,1963.augusztus 4.
117./ Gárdonyi Géza születésének 100.évfordulója.CSMH.20.évf. 1963.augusztus 4.181.sz.
118./ A "Szűk esztendő" Makón./Az 1863. évi aszály/ CsMH.20. évf.1963.augusztus 7.183.sz.
119./ Alnási Gyula Béla akvarell kiállítása Makón./Kritika/ CsMH.20.évf.1963.augusztus 25.198.sz.
120./ Buxsi./Tárcs./ CsMH.20.évf.1963.szeptember 18.218.sz.
121./ Tornyai-kiállítás Makón./Ismertetés./CsMH 20.évf.1963. október 20.276.sz.
122./ Füstös Zoltán festőművész makói kiállítása. /Kritika./ CsMH.20.évf.1963.december 5.284.sz.
123./ Kodály-ünnepség Makón./ A Bartók Béla zenei ált.iskola hangversenye./ Kritika Kun Agota álnéven. CSMH 1963. december 10./?/
124./ Torna Imre emlékezete./Halálának 10.évfordulójára./ CsMH 20.évf.1963.december 31.305.sz.

1964.

- 125./ Iskolai hangverseny /A makói Bartók Béla zenei ált. isk.hangversenye. Kritika./ CsMH.1964.január 29.23.sz.
126./ Egy csanádi pap a szabadságharc idején./Róka József élete./ Vigilia.1964. 3.sz.
127./ Gádor Emil. festőművész kiállítása Makón./Kritika./ Tévesen k.v. jellel. CsMH.21.évf.1964.március 20.67.sz.
128./ Zenetanárok hangversenye Makón./Kritika./ CsMH 21.évf. 1964.április 15.87.sz.
129./ Nép kézinunka kiállítás Makón./Riport./ CsMH 21.évf. 1964.május 5.103.sz.
130./ A makói gimnázium KISZ ifjúságának hangversenye./Kritika./ CsMH 21.évf. 1964. június 10.134.sz.
131./ Gerzonits Elenőr /nekrológ/ CsMH 21.évf.1964.aug.9. 186.sz.
132./ Juhász Gyula szakállja.CsMH.21.évf.1964.augusztus 9. 186.sz.
133./ Makó török díszpolgárai.CsMH. 21.évf. 1964.aug.26192.sz.
134./ Egy elfelejtett kismester./Czikora György makói festő emlékezete./ CsMH.21.évf.1964.szept.6.209.sz.

- 135./ Egy óriás halála./ A makói Kossuth fa kivégása./ Ri-
port./ CsMH. 21. évf. 1964. október 1. 230. sz.
- 136./ A tankönyvíró Móra Ferenc. CsMH. 21. évf. 1964. október 21.
251. sz.
- 137./ Szétfoszlott illúzió./ Elbeszélés./ CsMH. 21. évf. 1964.
december 3. /?/
- 138./ Nagyszerű kórus hangverseny Makón./ A Szegedi Tanár-
képző Főiskola női karának szereplése. Kritika./ CsMH.
21. évf. 1964. december 4. 284. sz.
- 139./ Kelemen László- emlékünnepele Csanádpalotán./ Riport
név nélkül./ CsMH 21. évf. 1964. december 15. 293. sz.
- 140./ Tanári hangverseny - Makón. /Kritika/ CsMH 21. évf. 1964.
december 23. 300. sz.
- 141./ Új élet a makói múzeumban./ Riport./ CsMH 21. évf. 1964.
december 30. 304. sz.

1965.

- 142./ Ipari tanulók ünnepele Makón./ Riport/ CsMH 22. évf. 1965.
január 20. 16. sz.
- 143./ Növendék hangversenyek Makón./ A Bartók Béla zenei ált.
iskolában. Kritika./ CsMH 22. évf. 1965. március 3. 52. sz.
- 144./ Bereczki Máté a legnagyobb magyar polológus életműve.
-Emlékkönyv Mezőkovácsháza alakításának 150. évforduló-
jára. Mezőkovácsháza, 1965. Mezőkovácsházi Községi Tanács
VB. kiadása 75-87. p.
- 145./ Most volna 60 éves... Emlékezés József Attilára. CsMH. 22. évf
1965. április 11. 86. sz.
- 146./ Makó és a szépművészetek. CsMH 22. évf. 1965. máj. 6. 105. sz.
- 147./ Makó és a szépművészetek. A makói Múzeumi Baráti kör
értesítője 1965. 2. sz. 5-14. p.
- 148./ Makói zenetanárok hangversenye. /Kritika/ CsMH 22. évf.
1965. május 19. 116. sz.
- 149./ Szakkörök seregszenléje./ A negyedi Képzőművészeti szak-
körök kiállítása. Kritika./ CsMH. 22. évf. 1965. május 27.
123. sz.
- 150./ Beszélő ház. Makó, József Attila u. 13./ Juhász Gyula
makói lakóháza./ CsMH 22. évf. 1965. június 30. 152. sz.
- 151./ Papp Miska: 1870-1915. Makói származású híres színművész
emlékezele. CsMH 22. évf. 1965. július 15. 165. sz.
- 152./ Beszélő ház. Makó, Kazinczi u. 6. sz./ Espersit János ma-
kói lakóháza./ CsMH 22. évf. 1965. aug. 7. 185. sz.
- 153./ Tokácsli Lajos festőművész makói kiállítása. /Kritika./
CsMH. 22. évf. 1965. augusztus 11. 188. sz.
- 154./ Makó története az első világháborúig. Kézirat a szerző
tulajdonában. 250. p.
- 155./ Torna Inre festőművész életrajza. Kézirat a szerző tu-
lajdonában. 50. p.
- 156./ A makói utcanevek. Kézirat a szerző tulajdonában. 80. p.
- 157./ Kossuth-kultusz Makón. Kézirat a szerző tulajdonában. 20. p.
- 158./ Makó közigazgatásának története. Kézirat a szerző tul.
159./ Makó 1790-91. évi szénadása. Kézirat a szerző tulajd.
20. p.
- 160./ Makó és püspök-földesur. Kézirat a szerző tul. 64. p.
- 161./ 60 éves a makói Kossuth szobor. CsMH. 22. évf. 1965. szept.
23. 224. sz.

Névtutató

Almási Gyula Béla	119	Karsai Andrásné	95,98
Bánszky Tamás	93	Kelenen László	103,104,139
ifj.Batka István	78	Kossuth Lajos	157,161
Bereczki Máté	15,144.	Kovalik Antal	79
Blaha Lujza	52	Krudy Gyula	111
Broda Béla	26	Láncz János	65
Budai Lajos	71	Liszt Ferenc	91
Csehov	54	Makai Emil	90
Diósszilágyi Sámuel	100,112	Makk József	87
Diósy Antal	101	Móra Ferenc	48,74,136
Dobozy Károly	37,51	Mikszáth Kálmán	69
Dózsa György	56	Nagy Gyula	68
Espersit János	152	Papp Miska	151
Füstös Zoltán	122	Raffai János	36
Gádor Emil	127	Rákosi Jenő	3
Gárdonyi Géza	5,6,7,8 116,117	Róka József	126
Gerzenits Elenér	131	Szathmáry István	29
Gilitze István	30	Széchenyi István	25
Hoßtner Lajos	4	Szkora György	134
Halápy János	113	Szirbik Miklós	97
Herczeg Ferenc	27	Teleki László	85
Holossy Kornélia	114	Tokássli Lajos	153
Horváth Illés	19,22.	Torma Imre	40, 59, 64,124,155
Hős József	30,96	Tornyai János	121
Jánbor Zoltánné	95,98	Tóth Kálmán	12
József Attila	61, 75,145	Vári Ádám	30
Juhász Gyula	58,62,63,84 109,110,132,150		
Kálmán Edit	95,98		

Tárgytutató

Helytörténet:

10,14,20,23,26,31,32. 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 44, 49,
51, 52, 55, 56, 59, 64, 66, 68, 73, 80,81,82, 83, 86 88 97, 100
106, 108. 115,118,124,126,133, 134,146,147,152,154,155,156,157,
158, 159,160 (52)

Irodalomtörténet:

3,5,6,7,12,13,22,28,30,48,50,58,60,61,62,63,69,74,75,84,90,96,
109,110,111,114,116,117,132, 136, 145,150. (32)

Kritika:

40,43,71,76,77,78,87,89,93,95,98,99,101,102,107,113,119,121,122
123,125,127,128,130,138,140,142,143,148,149,153. (31)

Nekrológ:

4,19,24,29,79,112,131. (7)

Nevelésügy:

1,8,9,11,16,17,18,21,28. (9)

Riport: 65,67,72,94,104,129,135,139,141. (9)

Szépirodalom: 2,42,45,46,47,53,54,57,70,92,105,120,137. (13)

Történelem: 15,25,85,91,103,144,151. (7)

/A bibliográfia lezárva 1965. szeptember 23-án./

K e l e n e n F e r e n c :

Papp Miska
/1875-1915/

A XX. század első évtizedének tünenényes sikerü szimmüvésze volt. A nótáskedvü, vig cimborát mindenki szerette, amit az is tanusit, hogy országszerte Miskának becözték, és még a szinlapokon is ilyen néven szerepelt.

Tösgyökeres makai ivadék.

Apja Papp Mihály seborvos, aki színészi hajlammal gazdagon megáldott Miska nevü csemetéjét a helybeli sikola végeztével a nagykörösi tanítóképzöbe iratta be, ahol az a fiatalok körében nagy népszerűségnek örvendett. A bizonyítványok azonban évrőlévre selejtesebbek lettek, amiért az öreg Papp gyakori fejmosásban részesítette fiát, aki apja bosszuságára mind sübben emlegette, hogy színész lesz. Miska az 1894-95. iskolai évben a tanítóképzö utolsó évfolyamát látogatta. A tanulást elhangyagolta, így nem nyílt kilátása arra, hogy oklevelet szerezzen. Az éppen Körösön idözö szintársulat előadásai, azonban mindennapos volt, sokszor statisztált, és megszerette azt a "festett világot", mely egyre csábitóbban hivogatta. Még vizsgák előtt bucsut mondott a kaufélfának, Budapestre ment, ahol 1895. őszén felvételt nyert a Szini Akadémiára. A felböszült apa perzse minden összeköttetést megszakított engedetlen fiával.

1898-ban az Akadémia végeztével Miska Makó Lajos szegedi társulatához szerződött. 1899-ben édesanyja meghalt. Tenetésén úgy vett részt, hogy apja szóbs sem állt vele. Papp doktor hamarosan új asszonyt hozott a házhoz. A mostoha jó szível volt Miska iránt, és a zord apap megpuhítására negtett mindent lehető, - egyelőre sikertelenül.

A daliás művészt Szeged közönsége szivébe zárta és dédelgette. Miska úgy élt Szegeden, mint a Tisza halai, csak a gázsi volt kevés. Ezért 1901-ben Kolozsvárra szerződött. Az egykoru ujsághir szerint a rajongók egész hada bucsuztatta az állonáson.

Kolozsvárt egy-kettőre éppen olyan népszerű lett, mint előbb Szegeden volt. A Kikakker kávéház nagy tükre alatt és a Házsongárd kiskocsnáiban cimborái társaságában sok vig estét töltött. 1901. végén a bohém Miska a barátok nagy ámulatára - megházasodott. Feleségül vette Tárnoki Gizella színésznőt. A menyecske rövid kantárra fogta férjét és munkára szoritotta. Az hajlott is a jó szóra, mert szerepeibe elnőlyed, t azokat kidolgozta és rendezői studionokkal is foglalkozott. Miska életteljes alakításainak híre Budapestre is elputott annyira, hogy 1903-ban Gárdonyi: Bor c. szimmüvének felujításakor meghívást kapott a Nemzeti Színházhoz. Baracs Matyi szerepében sikere volt. Innár elismert szimmüvész lett.

Miskát 1903. végén Beöthy László a Király Színházhoz szerződtette. Itt is sikerrel indult. Pályájának rész iva azonban Kacsóh Pongrác: János vitéz-ében tetözött. Petőfi népies ténájához Kacsóh kongniális zenéje csatlakozott és ebből tünenényes színházi siker kerekedett. Ennek pszihikai hátterét a az az adáz politikai harc festette meg, melynek során Tisza István miniszterelnök a véderő-javaslat ellen abstruáló ellenzőket erőszakos eszközökkel nönitotta el.

1904. november 18-án volt az a botrányos ülés, melyen Perczel Dezső képviselőház elnök a törvény megsértésével hajtotta keresztül a kormány javaslatát. A közvélemény Tisza és bécsi páncsolói ellen fordult. A felgerjedt nemzeti érzés tarajos hullámai öntötték el a fővárost.

Ezen a napon volt a János vitéz felejthetetlen sikerű bemutatója.

Már a színmű részlet-próbáin kinagaslott Papp Miska sokoldalú tehetsége. A művész Bagó figuráját meleg liraisággal, anélkül hitelesen ábrázolta és csiszolta próbáról-próbára mint tökéletesebbé. A Király Színház tagjai már előbb is tudták, hogy Miska rének színész. "hangja szárnyaló, és zengő, magyar beszéde pedig természetes és izes; de hogy ilyen lenyűgözően nagy, azt senki sem álmodta. Talán harmadszor próbálta az együttes a második felvonást Konti karmesterrel. Csak egy-két színházi ember és a szerzők üldögéltek a nézőtéren. Minden szem Miskán függött, mindenki figyelte szavát, énekét és mozdulatait. Amit csinált: szép, megható és emberi volt. Zavartan kotorászott nyűtt tarisznyájában és kővette belőle a rózsát. Konti intett a zenekarnak és Miska ajkán felcsendült fájdalmasan: Egy rózsaszál szebbön beszél... Az ének egyre forróbb, panaszosabb, egyre könnyesebb lett. A szöveg utolsó sorainál hangja megcsuklott. Leült a földre és tenyerébe tenette arcát...Konti is ráborult a partitúrára és sirt. Es vele sirt minden szereplő, a nézőtéren mind három szerző, de sirtak a zenészek és statiszták is.

A darab főpróbájára november 17-én került sor. A franciák világhírű színművésznője: Sarah Berhardt Eppen Budapesten tartózkodott, és ellátogatott az eseményre. A művésznő végignézte a főpróbát és különösen Papp Miska Bagója hatotta meg. Pirosra tapsolta tenyerét és így szólt kíséreihez:

- Még sohasem láttam ehhez hasonlót! -

Miska játékát a premier közönsége viharos tetszésnyilvánítással jutalmazta. Mindjárt az első dalával /A fuszulyka szára/ a nézők szívébe markolt és őt még Fedák belépője előtt zajosan ünnepelte a zsufolt nézőtér. Hát még mikor bársonyos battonján intonálta: Egy rózsaszál szebben beszél! Orkánként zugott a taps. Kilenyszer kellett ismételnie. Pedig egész játéka csak annyi volt, hogy magára öltötte az alakot, mint valami palásot, mire az megszinesedett rajta és valósággal kivirágzott olyan természetességgel, akárcsak tavasszal a gyümölcsfák. Miska elérkezett pályája döntő sikeréhez. Ezt még teljesebbé tette a harmadik felvonásban sorra kerülő dala: Vándor fecske száll, száll, elefele... Ezt olyan megkapó egyszerűséggel és olyan forró átéléssel tolnácsolta, hogy a közönségen kívül a díszletmunkások, öltöztetők és tűzoltók is elbűvölve hallgatták a kulisszák mögött. Sohasem volt ilyen színházi siker Budapesten. Miska ezen illő részben osztozott a többi főszereplővel: Feák Sárival, Megyaszi Vilnával, Csatai Jankával, Szamosi Elzával és Németh Józseffel.

Miska folyamatos siker-rének híre persze Makóra is eljutott. Mostohája már nagyon szerette volna látni a dicsőség fényében tündöklő művészt. Addig duruzsolt konok férje fülébe, amíg az beadta derekát és hajlandónak mutatkozott a pesti utra, de csak úgy, hogy "az a gyerek" ne tudjon róla.

1905. február 10-én századszor adták a János vitéz-t. A Papp házaspár inkognitóban, hevesen dobogó szívvel ült a Király Színház két szölyjében. Papp doktor haragja menten elpárolgott,

anikor Miska ajkán felcsendült: Egy rózsaszál...inár országosan ismert dallama. A felvonások és a darab végén olyan eleni erejű tapsorkán zugott, mint ha égiháború dörgése visszhangoznék a forró fák között. Az ünneplésből Miska is kivette a részét. Az előadás végeztével Pappné egy cédulát küldött a "művész ur" öltözőjébe, melyre ezt írta:

- Apával együtt várunk az előcsarnokban. Mama. -

Nem sokáig kellett időzniök. Miska szorongó szívvvel rohant hozzájuk. Előbb mostoháját borította el csókjaival, majd apjához lépett. Az öreg hevesen magához ölelte és meghatottan mondta: - Nagyonörülök fiam, hogy látlak! -

Ezzel a drámai jelenettel szent lett közöttük a béke, mely a továbbiak során mindvégig bearanyozta kapcsolatukat.

Miska Pesten egyre dúsította dicsőségének koszoruját, és 1905. április 14.-ig 165-ször tapsolt neki a mindig táblás Király Színház közönsége. Belefáradt a sikerbe, - kimerült. Családostól Makóra utazott, hogy a szülői ház csendjében kipihenje magát. Csak október végén tért vissza a színházhoz. Beöthy igazgató Feák szeszélyének leszerelésére azt is megtette, hogy Miskát Jancsi szerepében léptette fel. Ebben is nagy tetszés aratott.

1906. júniusát Miska isnót Makón töltötte. 9-én a Bor-ban, 10-én pedig a János vitéz-ben lépett fel a Hollosy Kornélia színházban Baracs Matyi, illetve Jancsi szerepében. A Makói Ujság és a Makói Hirlap áradozó cikkekben méltatták művészetét. Megállapították, hogy Baracs Matyi szerepében tehetségét egyszerűsége és közvetlensége tükrözte. A János vitéz-t illetőleg pedig kiemelték, hogy Petőfi elképzeléséhez sokkal jobban illik a kedves természetességgel játszó férfi színész, mint bármelyik fákaptott, raffinált primadonna. Baritonja mindenkit magával ragdott, játéka pedig a Petőfi-álmódta népi mese teljes illúzióját keltette.

1907. januártól Bagót újra Papp Miska alakította a Király Színházban, ahol nem lohadó sikerrel sorozatosan szerepelt. A darab változatlan látogatottság jegyében megérte a 650. előadást. Ilyen méretű érdeklődés még sohasem mutatkozott Magyarországon szindarabban szemben. Aszínházi emberek hosszas viták után latolgatták azokat a tényezőket, akik a darabot olyan váratlanul a siker ormára lendítették. Megállapították, hogy a megragadó zenével aláfestett jó színművet kitűnő művészgárda tolmácsolta, de - szerintük - ez nem indokolja a sokszázas széria tényét. Hiszen nem az u.n. színházi törzsközönség lelkesedése futtatta a darabot a harsogó siker magaslatára, hanem inkább az egyszerű emberek óvekig tartó, lankadatlan lelkesedése. Hozzá tartozott a pesti élethez, hogy ugyszólván mindenki megnézzze a színművet, a polgárok és tisztviselők mellett a varrólányok, kereskedő- és iparosságok is. Az inasgyerekek minden előadáson ott szorongtak a színház karzati állóhelyein. Es másnap széltében fűtyültek a darab fülbenászó melódiáit. A János vitéz költőisége és népi-nemzeti szemlélete megkapta a főváros lakosságát, mely az adott feszült politikai légkörben Bécs, Tisza és Fehérvár önkénye ellen a János vitéz magyarságán keresztül kiáltott nem-et. Meg lehet állapítani, hogy a színmű értékei mellett politikai és tömeglélektani motívumok is közrejátszottak a darab óriási sikerének kialakításában.

... nem fokozta a János vitéz népszerűségét. A hangadó kritikusok elismerték ugyan a szimfü bájos és magyaros zenéjét, valamint tolnácsolói kiváló alakítását, de magát a szöveget nem sokra tartották. Mindezek ellenére népszerűsége napról-napra bokrosodott. Budapest János vitéz városa lett. Beöthy hamar eluszó vagyont, a szerzők - Heltai kivételével - sok pénzt, a főszereplők pedig busás jövedelmet termeltek az aranybányának bizonyult darabból. Papp Miska is havi 1000 koronás gázsijából rendezett viszonyok közt élt felesége és kisfia körében. Az idő haladtával megkomolyodott. Hova-tovább kerülte a vigalmakat. Arcáról a mosoly elhalt, vidám hangja pedig meghalkult. Mikor a János vitéz láz csillapodott, Miska a Vígsházhoz szerződött, azonban csakhamar a Magyar Színházban kötött ki, mely időközben szintén Beöthy tulajdonába ment át.

1913. őszén édesapja meghalt. Miska is hazajött a temetésre. Többé nem látta szülőföldjét.

Nemsokára kitört az első világháború. A sorsdöntő esemény következtében a színházak hónapokig szüneteltek. Miska a mozgósításkor bevonult ugyan, de csakhamar felmentették. 1915. tavaszán újra behívták, amikor irodai szolgálatra Budapestre osztották be. Még arra is engedélyt kapott, hogy a Magyar Színházban felléphessen. Közben egészségi állapota megrendült. Hovatovább rögesznieje lett, hogy maga és családja nemthetetlenül elpusztul az egyre jobban tomboló háborús idő örvényében. Idegei felmondták a szolgálatot. Minden csekélység kihozta a sodrából, majd fásult letargiába esett. Orvos kórházi kezelést írt elő. Az idegklinikai kilincstelen épületébe kellett volna beorulnia, amit napról-napra halogatott. Szeptember 20-án reggel a Városmajor egyik padján átlőtt szívvél találtak rá a járókelők. Negyven éves korában, dicsősége zenitjén dobták el magát az életet...

A részvét nély és országos méretű volt. A korabeli napilapok nekrológjaiból a sajnálat és a veszteség felett érzett fájdalom hangja csendült ki. A Budapesti Hírlap 1915. szeptember 21-i számában így írt: "Az elborult lelki művész, a gondnökkülinek tetsző vig cinkora nosoiyogva élte a szenvedők életét, és tragikus tettével ragyogó művészeti pályára tett pontot. Daliás alakja élete delén hanyatlott a koporsóba. Zamatos magyar beszédét és szívhez szöllő énekét örökre elnémitotta a maga idözte halál." A Pesti Napló ugyancsak aznapi számában fájdalmas hangú nekrológgal bucsuzott a kiváló művésztől "aki nappal katona, este pedig színész volt, akit lesodort a háború vihara az élet fájáról." Virággal borított koporsóját tizezren kísérték a sírhoz, ahol Beöthy László mondott megrázó bucsuztatót, majd a koporsóra hulló rögök dobája közben felcsendül az anekdotás tolnácsolásában az Egy rózszaszáll., dallama. Ennek hangjai mellett hagyta el Papp Miska dicsőségének színhelyét, Budapestet. A jelenet olyan szívbe markoló volt, hogy a jelenlevők sokszor fel-felzokogtak.

Papp Miska tünenényes kiugrása a Király Színházhoz füződik ahol a János vitéz-beli Bagó alakításával szerzett magának országra szóló nevet. Nem szabad azonban azt himni, hogy a művész csak énekes szerepekben tündöklött. Anilyen elragadóan énekelt, olyan izes beszéddel, átéléssel és hitelesen kecált prózai szerepeket is. Így pályájának végén, a Magyar Színházban nagy

sikereket aratott Szent Péter esernyőjében, a Császár katonáiban, a Sárga liliomban, sőt Shaw Hősök-jében is. Utolsó szerepe az Új földesur Garanyölgyi-je volt, mellyel be is fejezte színpadai sikerekben gazdag életét...

A nagy művész sirján azóta fü nőtt, és emléket egyre halványította a feledés mind sűrűbb fátyola. A színészi teljesítmény tragikuma, hogy annak idején bármilyen mély hatása lett legyen, a kortársak mulásával szinte elenyészik. Valamennyi művészi siker között a színészé a legmulandóbb. Igaz, kap is valant kimagasló teljesítményéért: közönségével való kapcsolatának varázsát, mely lehetővé teszi, hogy minden más művésznél forróbban élvezhesse a pillanatnyi siker édes ízét. Mivel ez az élőkre épül, fokozatosan halványul, végre a szem- és fültanuk kihalásával feledésbe is megy. Emlékét csak a krónikák herbáriuma őrzi.

1918. tavaszán a Kerpesi temetőben járva, Papp Miska sirján egy vörös rózsacsokrot láthattak a járó-jelők. Rájárva:
- Szervusz Miska, itt vár Zsazsa! -

Fedák évek multán sen felejtette elforró sikereinek osztályosát, de a mai nemzedék már Papp Miska nevét sen ismeri, nemcsak Budapesten, hanem még szülőföldjén sem.

Ennek az irásnak célja, hogy halálának 50. fordulóján letöltsön rölje az idő porát a nagy színész életművéről, mely nemcsak Makó kulturkincsének, hanem a magyar színháztörténetnek is szerves része.

B u z á s   L á s z l ó

Kossuth Lajos Makón.

Kossuth Lajos 1848. szeptemberében indult el első toborzókörutjára, hogy a Habsburgok támadása ellen megfelelő magyar erőt tudjon fásorakoztatni. Az első honvéd zászlóaljok toborzása és felállításra volt ekkor a legfőbb feladata. Kossuth az Alföld magyar népéhez fordult, és nem hiába. A nép ezrével töltött zászlaja alá.

Szeptember 23-án indul első utjára. 24-én már elmondja Ceglédén első beszédét, azután Nagykőrös, Kecskemét, Abony és Szolnok következnek. 28-án tér vissza Pestre, ahová sürgős állan ügyek szólították. Közben a Dunántulon Jellasich a főváros felé haladt hordáival. Bár hős honvédeink megállították és szétverték a többszörös túlerőben lévő osztrák hadat Pákozdnéllett szeptember 29-én, Kossuth mégis jónak látta, hogy ismét elinduljon, és ismét csak az Alföldre. Második utján, október elsején érkezik Csongrádra, majd Szentés, Szegvár, Hódmezővásárhely és Szeged toborzókörutjának állomásai.

A hagyomány szerint Kossuth Lajos Szegedről Makóra is átrándult és itt a mai Lenin tér 13.sz. - a város rendezés során nemrég lebontott Iritz ház udvarán lévő, az azóta kivágott több száz éves eperfa alatt mondotta el toborzó beszédét. Ennek a beszédnek azonban nem igen volt fogantja. Kossuth állítólag elkeseredetten nyilatkozott beszédének eredménytelenségéről és ezzel együtt a makóiak hazafiságáról.

Ez a szóbeszéd azonban nem felel meg a valóságnak, ugyan is Kossuth Lajos az 1848-as toborzó körutja során nem jár Makón, és így beszédet nem is mondhatott. Hogy még is így él a köz tudatban Kossuth Makói látogatása, ezt inkább a szószéd falvak és városok terjesztették, lekicsinyelve ezzel Makó város lakóinak hazafias érzületét.

A valóság az, hogy körutja során Szegedről kiáltványt intézett Csanád várnegye népéhez, /igy Makó népéhez is, / melyben többek között ezeket írja: ..."Kérlek benneteket arra, alakítsatok minél több önkéntes csapatokat, kérlek másodszer arra, alakítsátok, rendeztétek mindenütt az általános népfelkötést..."

Ez az igazság Kossuth Lajos állítólagos 1848-as makói utjáról.

A hagyomány ak azonban mégis van alapja. Kossuth Lajos valóban járt Makón, mégpedig 1849. augusztus 1-én, szomorú körülmények között, amikor a szabadságharcok a tulerővel, a belső és külső reakció összefogásával szemben, bukásra áll, s utolsó csatáit vívta.

A dicsőséges tavaszi hadjárat során honvédeink visszafoglalták Budát, a kormány Debrecenből a fővárosba költözhetett. Nem sokáig maradhatott székhelyén, mert a tulerőben lévő ellenséges csapatok elől menekülni volt kénytelen. Így július 12-én Szegedre tette át székhelyét. A Duna-Tisz-közén azonban Haynau, a Tiszán-tulon Paskievich csapatai egyre nyomultak előre, ezért július 30-án a kormány elhatározza, hogy székhelyét Aradra teszi át. A kormánytagjainak nagyobb része már július 31-én, kisebb része augusztus 1-én indult el Szegedről.

Kossuth Lajos is augusztus 1-én hagyta el Szegedet, ahová pedig néhány héttel előbb annyi reménységgel utazott. Az első állomása Aradra vezető útján Makó város volt. Itt az említett Lenin tér 13.sz.alatti akkori vendégfogadóban pihant meg, és ülhetett a szózados eperfa alatt. Kossuth Lajos makói tartózkodásának ez a mozzanata maradt meg a nép emlékezetében és szállt apáról-fiúra. Megerősíti ezt a szózhagyományt a Maros c. heti lap 1888.március 22-i számában megjelent írás. A cikk írója Kossuthnak Lenkey tábornokhoz írt levelét közli szó szerint. Megjegyzi még, hogy a levél teljesen ép, csak a pecsétet törték le róla. A levél így hangzik:

"9760/K. Az ország kormányzója Lenkey ezredes urnak. Makó, aug. 1.1849.

Ezredes Urnak n.hó 31-én kelt és e percben itt Makón vett levele végsoraiból kiderülvön, hogy Ön nem beteg: ezennel meghagyom, hogy Önnek eddigi seregsparancsnokságát megtartani s a Tiszát védeni kell. különben fel leendő áldozva Szentos és Vásárhely, veszve van Mezőhegyes; veszve Gyulán munitiónk s veszélyeztetve minden. Szentos városa lelkes népe támogatja Önt és sereget hazafiui működésében és a nép áldása követendi önt, ha mint védője és mentője lépénd fel, - ellenben, ha feláldozza ezredes ön a derék népet és vele az álladalonnak annyi tenérdek kincsét, a haza végvesztőre, a magyar nép átka követendi önnek minden lépését.

Az ország kormányzója: Kossuth Lajos.

A levél címzése: 9760/K. az ország kormányzójától' Lenkey ezredes urnak Vásárhelyen. Hivatalból/Lóvesztébe.

A Magyar Országos Levéltárnak 1247/1956.sz.közlése szerint ez a levél nincs a kormányzó elnökségi iratok között. Közli még az Országos Levéltár, hogy az 1849.évi ilyen magas iktatószámot viselő iratok közül nemcsak ez, de még több is hiányzik.

Ez tehát a története Kossuth Lajos nakói tartózkodásának.

H I R E K

Szeptember 8-án Fayad Janis híres kubai költő, a kubai Irodalom és művészek főtitkára, lapszerkesztő, és könyvkiadó igazgató, dr. Péter László tudományos munkatárs társaságában muzeumunkba látogatott és tanulmányozta az itteni József Attila dokumentumot és kiállítást. Tiszta szívvvel címmel már kiadott Fayad Janis egy József Attila műfordítás kötetet, mely 7 költeményt tartalmazott. Jelenleg egy nagyobb József Attila műfordításon dolgozik, mely 70 verset foglal magában. Magyarországi látogatása alkalmával Simon András költővel - ki egy esztendő tölthött Kubában - nyers fordításait egyeztette.

Dr. Bálint Alajos a szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatója, fontos leletmentő ásatásokat végzett Óföldsékon, Földsékon, Kiszombor és Tótkonlós határában. A felszínre került emlékek feldolgozása folyamatban van.

Augusztus 22-én megkezdődött a városi víztorony csuszó-zsaluzsal történő építése. Szeptember 8. napján 11 m magasságot ért el a 45 m magas torony építése. A torony beton munkálatai még az idén befejeződnek és azután megkezdődnek a szerelési munkálatok. A tervek szerint 1966. évéig a torony üzemel. A víztoronyhoz csatlakozó fő nyomóvezeték építése jelenleg a Fő-téren és a Deák Ferenc utcában folyik. A vízhálózat körvezetékek lefektetése a társadalmi munka szervezése jelenleg van folyamatban, tekintettel arra, hogy a hidépítő vállalat munkaerőhiánnyal küzd és kapacitása nincs a vezeték lefektetésére.

A vízművesítés terén a nakói járás az országban első helyen. A járás 16 községe közül 11-ben működik már a vízmű. Ferencszálláson, Királyhegyesen és Klárafalván folyamatban van az építés, csak Kövegy és Nagylak vízellátása nincs még biztosítva, de Nagylakon még az idén megtörténik a kúrfúrás. A víz-ellátás egy községben víztoronnyal, három helyen hidroforral és 7 helységben glóbuszal történik.

Az 51 éves makói zsidótemplom lebontása a befejezéshez közeledik. Nagy kőhalmas, feldarabolt vasoszlopok és kis falcsomkok jelzik csupán az egykori szép zsidó templom helyét. Az évek óta lezárt u.n. "zsidó-közt" újra megnyílt. A városrendezés során a templom helyére egy nagy kulturkombinát építését tervezik.

-. -. .

Dr. Sonkovics Mihály 116 db-ból álló értékes váltó- és papírpénz gyűjteményét, Erdélyi Béla pedig Mágori Varga Béla festőművész önarcképét ajándékozta muzeumnknak.

-. -. .

szeptember 15-én a minisztérium képviselőinek benutatták a Kovács-Bruder-féle tökéletesített hagyna-szedő gépet. A Bizottság elismeréssel nyilatkozott az elmés megoldásu konstrukcióról, csak jelentéktelen módosítást javasolt.

-. -. .

Az Építésügyi Minisztérium 5730/1965.sz. határozatában módosította az Országos Műemlék jegyzéket. A módosítás következtében törölte a műemlékek sorából az alábbi makói műemlék jellegű épületeket:

- Molnár József, Makó Vörösmarty u.1.
- Általános Iskolák Gondnoksága, Makó, Vörös Hadsereg utja: 2.
- Belvárosi Ref. Egyház Ótenterői sarköve.
- Belvárosi Róm. Kat. Egyház Beloiannisz utca sarköve.
- K. Kiss Imre, Makó, Vörös Csillag u. 6-8.
- Vér Jenő és Tsa, Makó, Szent István tér 10.
- József Attila Gimnázium, Makó, Szabadság tér 6.
- Erdei József és Kiss István, Makó, Puskin u. 5.
- Városgazdálkodási Vállalat, Makó, Köztársaság tér 10.
- özv. Erdei Sándorné, Makó, Kálvin u. 8.
- Belvárosi Ref. Egyház, Gondnoki Hivatal, Makó Kálvin t. 3.
- Fazekas János, Makó, József Attila u. 20.
- Lestár Gyula és Tsai, Makó, József Attila u. 18.
- Belvárosi Róm. Kat. Egyház gondnoki hivatala, Görög-szabadságharcosok téri kapuja.
- Faragó János és Tsai, Makó, Görög-szabadságharcosok t. 32.
- József Attila muzeum, Makó, Felszabadulás u. 4.
- Makói Járáshivatal, Makó, Felszabadulás u. 2.
- Izraelita Egyház, Makó, Eötvös u. Zsidó templom.
- Bajusz Sándor, Makó, Eötvös u. 23.
- Nagy Sándor, Makó, Beloiannisz utca 24.

A makói járás területén a múlt év folyamán megsemmisített kiszombori Nepomuki Szent János szobrot törölte az építésügyi minisztérium és felvette az apátfalvi Nepomuki Szent János szobrát.

-. -. .

Az Értesítő munkatársai:

Buzás László gimnáziumi tanár
Kelemen Ferenc ny. polgári iskolai igazgató
Tóth Ferenc muzeumigazgató